

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО
CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-06>

УДК 342.7

М. М. ВОРОНОВ

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного і муніципального права

E-mail: markvoronov@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6361-0370>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

І. В. ВОРОНОВА

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

E-mail: i.voronova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6206-7281>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

ПРАВО НА ВІЛЬНИЙ РОЗВИТОК СВОЄЇ ОСОБИСТОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* У статті розглядаються найважливіші аспекти категорії «право на вільний розвиток своєї особистості». Автори вважають, що теоретична проблема визначення поняття, сутності і змісту права людини на вільний розвиток своєї особистості об'єктивно впливає з відсутності його термінологічного конституційно-нормативного закріплення. На думку авторів, аналіз вітчизняних досліджень свідчить, що це конституційне право розкривається вельми загально, відсутні системні підходи, зокрема, чітко не визначені правомочності, які надаються цим правом кожній людині. Зазначено, що поширеною є позиція українських науковців, які розглядають право на вільний розвиток своєї особистості як принцип конституційно-правового статусу особи

Короткий зміст основних результатів дослідження. Зазначено, що право на вільний розвиток особистості полягає у гарантуванні і забезпеченні реальної свободи розвитку особистості, обмеження втручання державної й муніципальної влади, а також осіб у сферу свободи розвитку людини. Право людини на вільний розвиток особистості є специфічним, таким, що займає фундаментальне і інтегральне місце в системі прав людини, є основою для розвитку інших прав. Дане право є нормативною формою взаємодії особи й держави з метою формування відповідних умов буття й життєдіяльності людини та ефективного функціонування держави й громадянського суспільства, є невід'ємним правом особи, має системний характер. Воно органічно пов'язане як з особистими (громадянськими) правами і свободами особи, такими як право на життя, право на гідність, свободу, безпеку, недоторканність, без яких реалізація права на вільний розвиток була б неможливою, так і соціальними, економічними, духовними правами, котрі у системі пов'язані з людиною, здійснення яких було б неефективним без реалізації права на вільний розвиток особистості.

У зміст права на вільний розвиток своєї особистості покладені різноманітні концепції людського розвитку як соціально-економічного процесу, якій спрямований, передусім, на підвищення якості життя людини. Тому однією з об'єктивних умов реалізації даного права є формування соціально-економічної політики держави, яка має бути направлена на зростання добробуту людей, створення можливостей доступу до ресурсів, необхідних для досягнення гідної якості життя.

Висновок. Обґрунтовано, що людини на вільний розвиток своєї особистості є специфічним, таким, що займає фундаментальне і інтегральне місце в системі прав людини, є основою для розвитку та реалізації усіх інших конституційних прав і свобод людини і громадянина. Це право відіграє ключову роль в забезпеченні найважливішої засади конституційного ладу, яка сформульована в статті 3 Конституції України. Реалізація права людини на вільний розвиток своєї особистості є перманентним процесом здійснення на практиці закріплених у Конституції України й інших законодавчих актах можливостей людини щодо всебічного розвитку та повного самовираження на основі її активної позиції у розвитку і справедливому розподілі створюваних у його ході благ. Право людини на вільний розвиток своєї особистості забезпечується системою загальних для всіх прав і свобод конституційних гарантій й системою спеціальних політичних, економічних, соціальних та юридичних гарантій, які обумовлені специфікою й особливостями права на розвиток своєї особистості, а також системою міжнародно-правових гарантій. На наш погляд, вітчизняна наука конституційного права на сьогодні не здійснила комплексного дослідження про право на вільний розвиток своєї особистості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: право людини на вільний розвиток своєї особистості, конституційні права і свободи людини і громадянина, сталий розвиток, гарантії реалізації права людини на вільний розвиток своєї особистості, держава

Як цитувати: Воронов М.М., Воронова І.В. Право на вільний розвиток своєї особистості: поняття та зміст. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право»*. 2023. Вип. 36. С. 55-63 <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-06>

In cites: Voronov M. M., Voronova I. V. The right to free development of your personality: concept and content. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (36), P.55-63. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-06> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. В останні десятиріччя право на вільний розвиток своєї особистості дістає все більшого визнання та підтримки всесвітнім співтовариством. У 1986 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила Декларацію про право на розвиток (далі – Декларація). В даній Декларації вперше було визначено тлумачення змісту даного права. У цьому документі зазначалося, що право на розвиток є невід'ємним правом людини, володіючи яким кожна людина та всі народи можуть брати участь у такому економічному, соціальному, культурному і політичному розвитку, де можуть бути повністю здійснені всі права людини й основні свободи, а також сприяти йому та користуватись його благами (стаття 1.1). Важливим є положення про те, що «людина є основним суб'єктом процесу розвитку та має бути активним учасником і бенефіціарієм права на розвиток» (стаття 2. 1) [1].

Термін «право на розвиток своєї особистості» уперше було використано на засіданні Міжнародного інституту з прав людини у 1972 році. Водночас витоки зазначеного права були визначені ще раніше і сягають періоду деколонізації й утворення нових незалежних держав та прийняття Декларації Організації Об'єднаних Націй про запровадження Нового міжнародного економічного порядку. У резолюції 4 (XXXIII) від 21 лютого 1977 року Комісія Організації Об'єднаних Націй з прав людини визнала право на розвиток в якості права особи. Дана Комісія просила Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй провести комплексне дослідження щодо міжнародних аспектів права на розвиток в якості права особи у зв'язку з іншими правами людини на основі міжнародного співробітництва, з урахуванням вимог нового міжнародного економічного й соціального порядку та основних потреб людини. Зазначене дослідження було надане, що дозволило Комісії розглянути його на 35 сесії в 1979 році. За визначенням Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй, «людський розвиток (від англ. «human development») являє собою процес забезпечен-

ня людей більш широким вибором у всіх аспектах людського життя. Головні з них – можливість прожити тривале і здорове життя, набути знання, досвід й мати доступ до ресурсів, необхідних для гідного рівня життя». Але на цьому людський розвиток не закінчується. Додаткові аспекти варіюють від політичної, економічної, соціальної та духовної свободи до можливості створювати й виробляти, володіти почуттям власної гідності і мати гарантовані права. В сучасній концепції, яка була викладена, на III національному семінарі «Людський розвиток в Україні-95», що відбувся у Києві, було зазначено, що людський розвиток – це процес розширення вибору для людини. Йдеться про можливість вибору трьох важливих речей: вести здоровий спосіб життя і жити довго, набувати знань, мати ресурси, аби підтримувати належний життєвий рівень. Сюди ж належать політична, економічна і соціальна свободи, можливість займатися виробничою та творчою діяльністю, гарантії прав людини [2, с.163].

Варто зазначити, що теоретична проблема визначення поняття, сутності і змісту права людини на вільний розвиток своєї особистості об'єктивно впливає з відсутності його термінологічного конституційно-нормативного закріплення. На нашу думку, що аналіз вітчизняних досліджень свідчить, що це конституційне право розкривається вельми загально, відсутні системні підходи, зокрема, чітко не визначені правомочності, які надаються цим правом кожній людині. До речі, поширеною є позиція українських науковців, які розглядають право на вільний розвиток своєї особистості як принцип конституційно-правового статусу особи.

Стан наукового дослідження теми. Аналіз вітчизняних досліджень доводить те, що це конституційне право розкривається досить загально [2, 163 – 166]. Наприклад, чітко не визначені правомочності, які надаються цим правом кожній людині. Крім того, із аналізу вітчизняної юридичної літератури складається таке враження, що це конституційне пра-

во не має самостійного змісту, а є лише узагальнюючою категорією, яка комплексно виражає сутність усіх інших конституційних прав і свобод та водночас реалізується через інші конституційні права і свободи людини [2, с. 164]. У цій частині йдеться про такі права як: право на свободу думки і слова; право на свободу світогляду і віросповідання; право брати участь в управлінні державними справами та інші права, які є інструментом для реалізації права на вільний розвиток своєї особистості [3, с.109]. Право на розвиток своєї особистості, яке передбачене Декларацією, як конституційно-правова категорія входить в каталог основних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення і реалізація котрих гарантується Конституцією й чинним законодавством України. Але залишається питання, яке місце посідає право на розвиток своєї особистості у системі прав людини. Вирішення даного питання ускладнюється відсутністю одностайного розуміння юридичної природи даного права та прямого термінологічного закріплення у національних законодавчих актах [4, с. 204].

Мета дослідження. Метою даної статті є визначити поняття категорії «право на розвиток своєї особистості», з'ясувати зміст цього права, дослідити специфіку його реалізації.

Основні результати дослідження.

Право на вільний розвиток своєї особистості є першим з визначених прав людини, які закріплено в Конституції України. Воно зазначене в статті 23 Конституції України. В Основному Законі України закріплено, що кожен має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Крім того, в цій статті передбачено, що кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Право на вільний розвиток особистості втілює у собі такі принципи прав людини, як рівність, людська гідність, недискримінація, міжнародне співробітництво та інші і може стати ключовим у вирішенні багатьох сучасних проблем і викликів. Дотепер переважна більшість населення відчуває велику потребу в реалізації свого права на гідне життя, свободу й рівні можливості. Несистемність розвитку наряду відбивається на здійсненні цілої низки громадянських, політичних, економічних, соціальних і духовних прав особи. Специфіка права людини на вільний розвиток своєї особистості проявляється у тому, що у процесі такого розвитку повинні враховуватися й дотримуватися всі права людини і громадянина.

Визнання права на вільний розвиток своєї особистості самостійним правом людини надає можливість для створення більш демократичного, розрахованого на участь особи в глобальному економічному і соціальному управлінні, в побудові сприятливого і безпечного середовища, сприянні систематичній інтеграції прав особи в різноманітні сегменти, інститути і рівні управління, встановленні відповідальності держави, як на національному, так і міжнародному рівні.

Пріоритетом має бути проведення збалансованої соціальної і економічної політики на умовах справедливості й рівності, у центрі якої знаходиться людина.

Важливим напрямом діяльності держави в цій сфері є запровадження таких юридичних засобів і механізмів, що забезпечують охорону і захищеність права людини на розвиток в процесі реалізації гідного існування, формування своєї особистості, свого фізичного, духовного і соціального буття у гармонії з собою і світом.

Натомість в багатьох посібниках з конституційного права України право на вільний розвиток особистості розглядається як принцип конституційно-правового статусу особистості [5, с. 137; 6, с. 90].

Так, автори навчального посібника «Конституційне право України: прагматичний курс» вважають, що принцип вільного розвитку особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей (стаття 23), передбачає можливість кожної людини брати участь в економічному, політичному, соціальному та культурному житті, вести здоровий спосіб життя, здобувати знання, займатися творчою діяльністю, подорожувати, користуватися благами сучасної цивілізації [7, с. 128].

Авторський колектив підручника «Конституційне право» визначили, що принцип вільного розвитку особи чітко закріплений у ст. 23 Конституції. Даний принцип покликаний забезпечити нормальну життєдіяльність суспільства і кожної людини. Він надає особі свободу вибору і самовизначення і разом з тим визначає межі такої свободи [8, с.109].

Узагалі ж більшість вітчизняних науковців, здійснюючи дослідження громадянських прав і свобод людини, розпочинають його з аналізу статті 27 Конституції України, в якій закріплено право кожної людини на життя [9, с. 166]. О. Кушніренко і Т. Слінько вважають, що не право на життя, а саме право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості відкриває перелік особистих прав громадян.

Вони стверджують, що забезпечення цього права людини повинно бути особливим предметом турботи держави і відповідних її органів [10, с. 60].

Порівняльно-правовий аналіз норм конституцій європейських держав свідчить, що право на вільний розвиток особистості в різних формулюваннях закріплено в основних законах Болгарії, Греції, Грузії, Естонії, Італії, Німеччини, Румунії, Сербії, Туреччини та Франції. Так аналізоване право у Франції закріплено в преамбулі її Конституції 1946 р., а в Болгарії, Італії, Румунії і Туреччині в першому розділі їх конституцій. В Греції, Грузії, Естонії, Німеччині, Сербії в розділах конституцій, в яких закріплені права і свободи людини. Положення статті 23 Конституції України є аналогічним положенням пункту 1 статті 2 Основного Закону Німеччини, статті 16 Конституції Грузії, пункту 1 статті 5 Конституції Греції і частини 2 статті 23 Конституції Сербії. Так, у статті 16 Конституції Грузії зазначено, що «кожен має право на вільний розвиток своєї особистості». Вважаємо, що в досліджуваній нормі разом з визначенням права кожної людини на вільний розвиток своєї особистості визначаються й межі використання цього права, які також закріплені й в частині 1 статті 68 Конституції України у вигляді обов'язку кожного не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Аналогічний підхід застосували й парламентарі Греції, Німеччини, Сербії. Наприклад, у частині 2 статті 23 Конституції Сербії встановлено, що кожен має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права інших осіб, які гарантовані Конституцією.

Вважаємо, що саме німецька юридична наука, яка розробила ґрунтовне вчення про право на власну особистість, сформувала досить системну концепцію про право на вільний розвиток особистості. Право на вільний розвиток особистості, яке визначено у статті 2 Основного закону Німеччини 1949 року, реалізується через відкритий перелік правомочностей, які надаються та гарантуються приватній особі. Так, свобода дій, яка визначена у абзаці 1 статті 2 Основного закону Німеччини надає наступні правомочності приватній особі: свободу конкуренції, свободу контрактів, свободу самовизначення, свободу еміграції, свободу самовизначення тощо [11, с. 215; 12, 69].

Значимо, що аналіз рішень Конституційного Суду України дозволяє констатувати, що відсутнє хоча б одне рішення, яке б стосувалося тлумачення статті 23 Конституції України, у тому числі й у частині захисту пра-

ва на вільний розвиток особистості від свавілля держави.

Вітчизняний дослідник М. Кравченко вважає, що німецька юридична наука розробила якісно інше, ґрунтовне вчення про право на вільний розвиток особистості. Його суть полягає в гарантуванні та забезпеченні реальної свободи розвитку особистості, обмеженні втручання держави, а також приватних осіб у сферу свободи розвитку людини. Це вчення втілене не лише на доктринальному рівні, а й на рівні рішень Федерального Конституційного Суду Німеччини [13, с. 38].

Варто зазначити, що право на вільний розвиток особистості визнано в конституційній доктрині Верховного суду Мексики. У всіх випадках право на вільний розвиток особистості пов'язане з повагою до людської гідності, а права третіх осіб і громадський порядок визнаються обмеженнями цього права [14, с. 462].

На думку професорів С. Максимова та П. Рабіновича, які є авторами коментаря до статті 23 Конституції України, під конституційним правом на вільний розвиток особистості слід розуміти здатність використання індивідом гарантованих Конституцією правових можливостей для здійснення своїх інтересів задля реалізації внутрішнього потенціалу особи, її творчої самореалізації. Право на вільний розвиток особистості хоча й є конкретним конституційним правом, проте має складний інтегральний характер: як універсальний вираз свободи воно комплексно виражає сутність усіх інших конституційних прав і свобод та водночас реалізується через інші конституційні права і свободи людини. Воно також поєднує в собі властивості як негативних прав (тобто передбачає невтручання держави і суспільства у реалізацію життєвого шляху індивіда), так і прав позитивних (тобто вимагає створення економічних, соціальних, політичних, культурних та інших необхідних умов своєї реалізації) [2, с.164].

На нашу думку, право на вільний розвиток особистості полягає у гарантуванні і забезпеченні реальної свободи розвитку особистості, обмеження втручання державної й муніципальної влади, а також приватних осіб у сферу свободи розвитку людини. Право людини на вільний розвиток особистості є специфічним, таким, що займає фундаментальне і інтегральне місце в системі прав людини, є основою для розвитку інших прав. Дане право виступає нормативною формою взаємодії особи й держави з метою формування відповідних умов існування й життєдіяльності людини та

ефективного функціонування держави й суспільства в цілому, є невід'ємним правом людини, яке має комплексний характер. Воно органічно пов'язане як з особистими (громадянськими) правами і свободами людини, такими як право на життя, право на гідність, свободу і безпеку, недоторканність, без яких реалізація права на вільний розвиток була б неможливою, так і соціальними правами, котрі у системі пов'язані з людиною, здійснення яких було б неефективним без реалізації права на вільний розвиток особистості.

У зміст права на вільний розвиток своєї особистості покладені різноманітні концепції людського розвитку як соціально-економічного процесу, якій спрямований, передусім, на підвищення якості життя людини. Тому однією з об'єктивних умов реалізації даного права є формування соціально-економічної політики держави, яка має бути направлена на зростання добробуту людей, створення можливостей доступу до ресурсів, необхідних для досягнення гідної якості життя.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй була прийнята нова комплексна програма з чіткими стратегічними завданнями щодо досягнення цілей світового розвитку на період до 2030 року. У Підсумковому документі саміту організації з прийняття порядку денного у галузі розвитку на період після 2015 року «Перевтілення нашого світу: порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року» представлені стратегічні цілі розвитку, котрі передбачають системне продовження роботи стосовно здійснення цілей передбачених Декларацією, але котрих не вдалося досягти. Такі цілі носять комплексний і неподільний характер і забезпечують збалансованість всіх компонентів розвитку: соціального, економічного і екологічного, щоб усі люди мали можливість жити в умовах процвітання й добробуту. Водночас щоб соціально-економічний і технічний прогрес відбувалися у гармонії з природою, що дозволило б реалізацію права на розвиток своєї особистості для всіх людей.

Зрозуміло, що держава займає провідне місце в створенні та забезпеченні умов сталого розвитку в Україні. Проблема сталого розвитку в Україні досліджується достатньо тривалий проміжок часу. В останні десятиліття створено ґрунтовний науковий доробок, який заклав фундамент новим орієнтирам розвитку української держави на засадах постіндустріальної економіки, розробки пропозицій втілен-

ня в політику країни механізмів подолання системних обмежень гуманізації суспільного розвитку. Серед таких досліджень відноситься, передусім, розроблена фахівцями Національної Академії України Концепція переходу України до сталого розвитку. Концепція визначає цілісну систему поглядів на збалансованість гуманістичного, соціального, економічного та екологічного розвитку України, правові основи, принципи, завдання та організаційні заходи переходу країни до сталого розвитку. Вона є базовою для розробки відповідної стратегії, державних, регіональних та інших програм, проєктів соціально-економічного розвитку на найближчу і віддалену перспективу. Зміст основних ідей Концепції сталого розвитку знайшов законодавче закріплення в Указі Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року, котра була прийнята на виконання плану дій «Україна – ЄС». Основним вектором розвитку є забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як результат, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. В її основу покладені цілі, ідеї і принципи, закріплені в міжнародно-правових документах, в тому числі Конференцією ООН з навколишнього середовища і сталого розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), дев'ятнадцятою спеціальною сесією Генеральної Асамблеї ООН («Ріо+5», 1997 р.) та Всесвітнім самітом зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі («Ріо+10», 2002 р.) [15, с. 19-20]. До прийняття Концепції окремі положення державної політики сталого розвитку були визначені у таких нормативно-правових актах, як Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» від 24 грудня 1999 р., згідно якої державна політика повинна орієнтуватись на забезпечення сталого розвитку населених пунктів шляхом узгодження «соціального, економічного, містобудівного і екологічного аспектів розвитку населених пунктів та оточуючих територій»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003-2015 роки» від 26 квітня 2003 року [16, с. 1].

Коли Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу досягнення Цілей сталого розвитку було започатковано інклюзивний процес їх досягнення в Україні. Кожна глобальна ціль була розглянута з урахуванням специфіки національного роз-

виту, у результаті чого постала національна система, яка складається із вісімдесят шести завдань. Дані завдання національного розвитку, індикатори для моніторингу їх виконання та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року було закріплено в Національній доповіді "Цілі сталого розвитку: Україна". Фактично зазначена система є основою для подальшого системного моніторингу держави. У 2019 році Уряд України затвердив перелік індикаторів, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку і оприлюднення даних та координацію робіт з розробки метаданих за індикаторами. Так було запроваджено вимірювання суспільного прогресу у цілому та удосконалення системи державної статистики. У липні 2020 року на Політичному форумі високого рівня зі сталого розвитку Україна під егідою Економічної і соціальної ради Організації Об'єднаних Націй представила світовій спільноті перший Добровільний національний огляд стану досягнення Цілей сталого розвитку. В аспекті виконання зазначених документів в 2021 році започатковано постійний моніторинг індикаторів досягнення Цілей сталого розвитку [17].

Насамкінець, декілька висновків.

Право людини на вільний розвиток своєї особистості є специфічним, таким, що займає фундаментальне і інтегральне місце в системі прав людини, є основою для розвитку та реалізації усіх інших конституційних прав і свобод людини і громадянина. Це право відіграє ключову роль в забезпеченні найважливішої засади конституційного ладу, яка сформульована в статті 3 Конституції України, де йдеться, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держа-

ви. Реалізація права людини на вільний розвиток своєї особистості є перманентним процесом здійснення на практиці закріплених у Конституції України й інших нормативних актах можливостей особи щодо комплексного розвитку та повного самовираження на основі її активної позиції у створенні і справедливому розподілі створюваних у його ході благ. Право людини на вільний розвиток своєї особистості має бути забезпечене системою загальних для всіх прав і свобод особи конституційних гарантій й системою спеціальних політичних, економічних, соціальних та юридичних гарантій, які обумовлені специфікою й особливостями права на розвиток своєї особистості, а також системою міжнародно-правових гарантій.

На наш погляд, вітчизняна наука конституційного права на сьогодні не здійснила комплексного дослідження про право на вільний розвиток своєї особистості. Дотепер недостатньо розробленими залишаються широкий перелік питань щодо реалізації цього права людини. Зокрема, йдеться про питання щодо визначення напрямів реалізації цього конституційного права, встановлення чітких меж втручання держави у його реалізацію, затвердження критеріїв його обмеження.

На нашу думку, важливим вектором розвитку вчення про право на вільний розвиток людини є захист особи від втручання з боку держави. Наші вчені-конституціоналісти всебічно не досліджували аспект, що саме держава може бути потенційним порушником цього права.

Водночас вони навпаки здійснюють спроби розробити деякі конкретні вимоги до людини, які обмежують її право на вільний розвиток. Вважаємо, що є принципово важливим визнати те, що саме держава та її інституції можуть бути потенційним порушником цього права людини та чітко окреслити межі її втручання у реалізацію цього конституційного права людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація про право на розвиток. Прийнято резолюцією 41/128 Генеральної Асамблеї від 4 грудня 1986 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/right_to_development.shtml
2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В.Я. Тацій (гол.), О.В. Петришин, Ю.Г. Барабаш та ін. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2011. 1128 с.
3. Кравченко М.Г. Право на вільний розвиток особистості: український та німецький виміри. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 77. С.108-115.
4. Сорока О.С. Конституційне право людини на вільний розвиток своєї особистості: проблеми забезпечення у контексті світового досвіду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 255 арк.
5. Чушенко В.І., Заяць І.Я. Конституційне право України: підруч. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре». 2007. 488 с.
6. Серьогін В.О. Конституційне право України. Харків: ХНУВС. 2010, 368 с.

7. Конституційне право України: прагматичний курс. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.] ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова ; тех. ред. Ю. Д. Батан. Одеса : Юридична література, 2017. 256 с.
8. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Кириченко Ю., Резанова Н. Право людини на вільний розвиток своєї особистості: порівняльно-правовий аналіз норм конституцій України та європейських держав. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С.165-168. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-165-168
10. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина. Харків : Факт, 2001. 440 с.
11. Kahl Wolf. Bonner Kommentar zum Grundgesetz. Müller Verlag, Heidelberg. 2012. S. 210-230;
12. Maunz T., Dürig G. Grundgesetz. Kommentar. Beck Verlag, München 2012. S. 60-89.
13. Кравченко М.Г. Сутність та зміст права на вільний розвиток особистості крізь призму рішень Федерального Конституційного Суду Німеччини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С.38-40.
14. Colli V. M., Perez F. M.. The right to free personality development in the legal doctrine of the Mexican court. *Mexican Journal of Constitutional Law*. 2021. No. 45, July-December. P. 451-468.
15. На меті – сталий розвиток України. *Вісник НАН України*, 2007. № 2 (13). С. 14-34.
16. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
17. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

Стаття надійшла до редакції 15.10.2023

Стаття рекомендована до друку 17.11.2023

M. M. VORONOV

PhD (Law), Associate Professor,

Head of the Constitutional and Municipal Law Department,

E-mail: markvoronov@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6361-0370>

V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

I. V. VORONOVA

PhD (Law), Senior Researcher,

Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines

E-mail: i.voronova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6206-7281>

V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

THE RIGHT TO FREE DEVELOPMENT OF YOUR PERSONALITY: CONCEPT AND CONTENT

ANNOTATION. *Introduction.* The article examines the most important aspects of the "right to free development of one's personality" category. The authors believe that the theoretical problem of defining the concept, essence and content of a person's right to the free development of his personality objectively stems from the lack of its terminological constitutional-normative consolidation. According to the authors, the analysis of domestic studies shows that this constitutional right is disclosed very generally, there are no systematic approaches, in particular, the powers granted by this right to every person are not clearly defined. It is noted that the position of Ukrainian scientists who consider the right to the free development of one's personality as a principle of the constitutional and legal status of a person and a citizen is widespread. In recent decades, the right to free development of one's personality has been increasingly recognized and supported by the global community.

Summary of the main research results. The right to free personal development consists in guaranteeing and ensuring the real freedom of personal development, limiting the interference of state and municipal authorities, as well as private individuals in the sphere of freedom of human development. The human right to the free development of the personality is specific, such that it occupies a fundamental and integral place in the system of human rights, it is the basis for the development of other rights. This right acts as a normative form of interaction between a person and the state with the aim of forming the proper conditions for the existence and life of a person and the normal functioning of the state and society as a whole, it is an inalienable right of a person and has a complex nature. It is organically connected both with personal (civil) human rights and freedoms, such as the right to life, the right to dignity, freedom and security, inviolability, without which the realization of the right to free development would be impossible, and social rights, which in system related to a person, the implementation of which would be ineffective without the realization of the right to the free development of the individual. The content of the right to the free development of one's personality

includes various concepts of human development as a socio-economic process aimed primarily at improving the quality of human life. Therefore, one of the objective conditions for the realization of this right is the formation of the socio-economic policy of the state, which should be aimed at increasing people's well-being, creating opportunities for access to resources necessary for achieving a decent quality of life.

Conclusions. It is substantiated that a person's right to the free development of his personality is specific, such that it occupies a fundamental and integral place in the system of human rights, is the basis for the development and implementation of all other constitutional rights and freedoms of a person and a citizen. This right plays a key role in ensuring the most important basis of the constitutional system, which is formulated in Article 3 of the Constitution of Ukraine. The realization of a person's right to free development of his personality is a permanent process of implementing in practice the human opportunities enshrined in the Constitution of Ukraine and other legislative acts regarding comprehensive development and full self-expression based on his active position in development and fair distribution of the benefits created in the course of it. A person's right to the free development of his personality is ensured by a system of constitutional guarantees common to all rights and freedoms and a system of special political, economic, social and legal guarantees, which are determined by the specifics and features of the right to the development of his personality, as well as by a system of international legal guarantees. In our opinion, the domestic science of constitutional law has not yet carried out a comprehensive study of the right to free development of one's personality.

Until now, a wide list of issues regarding the realization of this human right remain insufficiently developed. In particular, we are talking about the issue of determining the directions of implementation of this constitutional right, establishing clear limits of state intervention in its implementation, and approving the criteria for its limitation. In our opinion, an important vector of the development of the doctrine of the right to free human development is the protection of the individual against interference by the state. Our constitutional scholars have not comprehensively explored the aspect that the state itself can be a potential violator of this right. At the same time, on the contrary, they make attempts to develop some specific requirements for a person that limit his right to free development. We believe that it is fundamentally important to recognize that the state and its institutions can be a potential violator of this human right and to clearly outline the limits of its interference in the implementation of this constitutional human right.

KEY WORDS: *the right of a person to the free development of his personality, the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen, sustainable development, guarantees of the realization of the right of a person to the free development of his personality, the state*

REFERENCES

1. Declaration on the right to development. Adopted by General Assembly resolution 41/128 of December 4, 1986. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/right_to_development.shtml. (in Ukrainian).
2. Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary / editorial. : V.Ya. Tatius (leader), O.V. Petryshyn, Yu.G. Barabash et al. 2nd ed., revision. and additional Kharkiv: Pravo, 2011. 1128 p. (in Ukrainian).
3. Kravchenko M.G. The right to free personal development: Ukrainian and German dimensions. Journal of East European Law. 2020. No. 77. P.108-115. (in Ukrainian).
4. Forty O.S. The constitutional right of a person to the free development of his personality: problems of provision in the context of world experience: diss. ... candidate law Sciences: 12.00.02 / Soroka Oksana Stanislavivna; Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv. national University named after Taras Shevchenko. Kyiv, 2017. 255 sheets. (in Ukrainian).
5. Chushenko V.I., Zayats I.Ya. Constitutional law of Ukraine: textbook. K.: "In Yure" Publishing House. 2007. 488 p. (in Ukrainian).
6. Seryogin V.O. Constitutional law of Ukraine. H.: KhNUVS. 2010, 368 p. (in Ukrainian).
7. Constitutional law of Ukraine: pragmatic course: teaching / M. V. Afanasyeva, Yu. Yu. Baltsii, Yu. D. Batan [and others]; in general ed. M. V. Afanasieva, A. A. Yezerova; technical ed. Yu. D. Batan. Odesa: Legal literature, 2017. 256 p. (in Ukrainian).
8. Constitutional law: textbook / Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv. national University of Internal Affairs cases; in general ed. O. S. Bakumov, T. I. Gudz, M. I. Marchuka; [AT. S. Bakumov, L. D. Varunts, T. I. Hudz, etc.]; prev. M. I. Marchuk. Kharkiv, 2019. 484 p. (in Ukrainian).
9. Kyrchenko Yu., Ryazanova N. The right of a person to the free development of his personality: a comparative legal analysis of the norms of the constitutions of Ukraine and European states. Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2022. No. 2. P.165-168. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-165-168 (in Ukrainian).
10. Kushnirenko O. G., Slinko T. M. Rights and freedoms of a person and a citizen. Kharkiv: Fakt, 2001. 440 p. (in Ukrainian).
11. Kahl Wolf. Bonner Kommentar zum Grundgesetz. Müller Verlag, Heidelberg. 2012.S. 210-230;
12. Maunz T., Dürig G. Grundgesetz. Kommentar. Beck Verlag, München 2012. S. 60-89.
13. Kravchenko M.G. The essence and content of the right to free personal development through the prism of decisions of the Federal Constitutional Court of Germany. Comparative and analytical law, No. 2. 2020, P.38-40. (in Ukrainian).
14. Colli V. M., Perez F. M.. The right to free personality development in the legal doctrine of the Mexican court. *Mexican Journal of Constitutional Law*. 2021. No. 45, July-December. P. 451-468.

15. The goal is the sustainable development of Ukraine. Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2007. No. 2 (13). P. 14-34. (in Ukrainian).

16. Sustainable development strategy "Ukraine - 2020", approved by the Decree of the President of Ukraine dated January 12, 2015 No. 5/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. (in Ukrainian).

17. Sustainable development goals and Ukraine. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>. (in Ukrainian).

The article was received by the editors 15.10.2023

The article is recommended for printing 17.11.2023